

Gruvedrift i utviklingsland – noe alle tjener på?

Hvordan påvirker norske utenlandsinvesteringer lokal utvikling i sør? Norge har, blant annet gjennom Statens Pensjonsfond Utland (SPU), investert i gruveselskaper som opererer i utviklingsland. Gruvevirksomhet er et omstridt tema i mange utviklingsland. Det er en økende og nødvendig del av utviklingslandenes økonomiske vekst, men kan også ha negative konsekvenser nasjonalt og lokalt. Caritas Norge ønsker å gjennomføre en studie om gruvedriftens effekt på lokalsamfunnenes utvikling. Caritas Norge har, i samarbeid med lokale partnere, prosjekter i en rekke land der gruvedrift er en viktig del av økonomien både nasjonalt og lokalt. Sentrale spørsmål som ønskes besvart i studiet er hvordan norske investeringer påvirker lokal utvikling og om det finnes motsetninger mellom norsk bistandspolitikk og norske utenlandsinvesteringer?

Vi ønsker gjennom dette tiltaket å se nærmere på hvordan gruvedrift har påvirket lokalsamfunn i de landene vi jobber i, blant annet gjennom intervju med lokale ledere, både religiøse og sekulære, befolkningen i lokalsamfunnene generelt, samt gjennom informasjon fra lokale sivilsamfunnsorganisasjoner og andre. Disse funnene vil vi knytte opp mot norske investeringer i gruveselskaper som opererer i disse landene, for eksempel gjennom SPU eller gjennom andre relevante investeringskanaler.

Gjennom artikler/reportasjer som selges inn til nasjonale medier vil det belyses hvordan norske investeringer i gruvedrift påvirker lokalsamfunn. Det vil også diskuteres hvilke mulighetene Norge har til å bidra til positive endringer i gruveindustrien i sør gjennom å utøve aktivt eierskap, eller om Norge eventuelt bør trekke seg ut av selskaper dersom deres virksomhet har en negativ påvirkning på lokalsamfunn.

For å utføre arbeidet ønsker vi å ansette en journalist/rapportforfatter i 2,5 måneder. Det forutsettes at forfatteren skal reise til minst ett case-land for å innhente informasjon både i form av intervjuer, foto/film og annen form for informasjon. Vi ønsker at personen som ansettes både har journalistisk erfaring, akademisk bakgrunn og har god erfaring med utviklingspolitikk. Resultatene av funnene vil presenteres i artikler/reportasjer som vil selges inn i riksdekkende medier. Disse vil også samles i en artikkelsamling/rapport. Det vil dessuten avholdes et seminar der resultatene legges fram og debatteres. Deltakere fra norske myndigheter, opposisjonspolitikere, academia, etikkrådet i oljefondet, andre utviklingsaktører, katolikker, samt deltakere fra relevante land i sør vil bli invitert til å delta i debatten.

Bakgrunnen for prosjektet

Prosjektet gjennomføres med støtte fra Norad gjennom støtteordning for informasjonstiltak, det såkalte tilleggstilskuddet. Mer informasjon om bakgrunnene for gjennomføring av prosjektet er beskrevet under.

I mange utviklingsland er utvinning av mineraler en viktig del av økonomisk vekst og utvikling. Samtidig er gruvevirksomhet i utviklingsland ofte svært omstridt, særlig lokalt. Det finnes flere eksempler på at gruvedrift i utviklingsland har ført til store lokale miljøproblemer, forringelse av drikkevannskilder, dårlige arbeidsvilkår for arbeidere, samt tvilsomme overdragelser av landområder uten tilstrekkelig kompensasjon til eiere og/eller lokalsamfunnet. Lokalsamfunn involveres i mange tilfeller lite i forkant av etableringen av ny gruvedrift, og de har også få muligheter til å påvirke avgjørelser som berører dem etter at gruvedriften har kommet i gang. I mange utviklingsland er det dessuten mye korrupsjon og dårlig utviklede skattesystemer, noe som gjør at lokalsamfunnene ser lite av inntektene fra virksomhetene som opererer i deres nærmiljø.

Til tross for at gruvevirksomhet i utviklingsland er svært omstridt, har Norge, blant annet gjennom SPU, investert i en rekke selskaper som driver slik virksomhet. SPU er opprettet for å sikre statlig sparing og langsiktige hensyn ved anvendelse av statens petroleumsinntekter. Finansdepartementet skriver om SPU at "... fondet skal forvaltes på en forsvarlig måte som fremmer god selskapsstyring og

tar hensyn til miljøet og samfunnsmessige forhold”¹. Blant forholdene som kan/skal føre til at et selskap utelukkes fra investeringer gjennom SPU er ”... der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for: alvorlig miljøskade”².

Gjennom dette tiltaket ønsker vi å se nærmere på hvordan de gruvedriftsselskapene Norge har investert i opererer i utviklingsland. Fokuset vil særlig ligge på hvilke lokale hensyn som blir tatt og hvilke effekter slik virksomhet har på miljø og utvikling i lokalsamfunn. Caritas er en verdensomspennende organisasjon og har derfor et stort nettverk på grasrotnivå. Dette gir oss en unik mulighet til å innhente informasjon lokalt i utviklingsland. Eksempler på land der problemstillingen er aktuell og Caritas Norge har prosjekter er Zambia, Colombia og Filippinene. Valg av case-land avhenger naturligvis av kvalifikasjonene og erfaringene til personen som tilsettes, og det vil også være aktuelt å velge andre land enn dette, dersom det skulle være ønskelig/nødvendig. Her følger noen korte eksempler fra de overnevnte landene som viser hvorfor akkurat disse landene kan være spesielt relevante og aktuelle.

Zambia er blant verdens ti største kobberprodusenter, men inntektene fra gruveindustrien utgjør i underkant av fire prosent av statsbudsjettet. Zambia er også blant landene som har fått støtte gjennom det norske utviklingsprogrammet ”skatt for utvikling”. Til tross for positive endringer de siste par årene knyttet til omlegging av skattesystemet og at Zambia fra september 2012 møter alle EITI-krav (Extractive Industri Transparency Initiativ)³, gjenstår det fortsatt mange utfordringer. Norge har gjennom SPU investert store summer i råvareselskapet Glencore (940 millioner kr per 2012), som har blitt sterkt kritisert for miljøforurensing og skatteunndragelse⁴⁵. Dette selskapet opererer blant annet i Zambia.

Caritas Zambia koordinerer Zambia Extractive Industry Project (ZEIP), et prosjekt med mål om å skape økt bevissthet om hvordan gruveindustrien påvirker og styrker lokalsamfunn i Zambia. Gjennom dette tiltaket ble Zambia Publish What You Pay (PWYP) etablert. En undersøkelse fra ZEIP fra 2010 viste at de fleste av de store gruvene ikke hadde noen plan for lokalsamfunnsdeltagelse og dialog, og det var ofte vanskelig for lokalsamfunnene å få til møter og lignende med gruvene. Det var tilsynelatende tatt lite hensyn til lokale forhold og lokalbefolkningen.

I Colombia er gruvedrift en viktig del av landets økonomiske utvikling. Landet er blant annet en av verdens største produsenter av nikkel. Den rikeste gruve er Cerro Matoso i fylket Cordoba, et av Colombias mest voldelige og fattigste fylker. Om lag 4 % av all ferronikkel som blir produsert i verden hentes ut av denne gruve. Det anslås at det i løpet av de siste 30 årene har blitt solgt nikkel for 11 milliarder dollar bare fra denne gruve. Et steinkast unna finner vi en av Colombias fattigste landsbyer, La Unión Matoso. Siden gruve ble åpnet har lokalbefolkningen sett lite av rikdommen fra gruvedriften, mens de negative konsekvensene av driften har vært mange. Sykdommer florerer og livsgrunnlaget har blitt ødelagt av miljøødeleggelsene. Store landområder har blitt beslaglagt av myndighetene og konsesjoner er gitt til gruveselskapet. Selskapet som eier gruve er kontrollert av BHP Billiton. Norge har gjennom SPU investert mer enn 12,7 milliarder kroner i dette selskapet.

På Filippinene raser en krig som har pågått i snart 50 år. Øya Mindanao er hardt rammet av konflikten, her pågår to kriger parallelt. En mot en kommunistisk gerilja og en mot en islamsk separatisthær. Befolkningen lever i ekstrem fattigdom, men øya er rik på naturressurser. Gruveselskapene og måten

¹ Brosjyre om Statens Pensjonsfond Utland. Lest elektronisk:

<http://www.regjeringen.no/Upload/FIN/brosjyre/2010/spu/index.htm>

² Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers, lest elektronisk:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer/retningslinjer-for-observasjon-og-uteluk.html?id=594254

³ <http://eiti.org/eiti>

⁴ <http://www.framtiden.no/201110045286/aktuelt/etiske-investeringer/oljefondet-investerer-i-skattesvindlere.html>

⁵ http://www.nrk.no/okonomi/ny_-hard-kritikk-av-oljefondet-1.8083862

de opererer på er en sentral del av konfliktbildet. I dette scenarioet har Norge valgt å investere. Gjennom SPUs investeringer eier vi 1,64 % av Xstrata som operer i området, en aksjepost med en verdi på mer enn 4,4 milliarder kroner.

SPU er en av verdens største finansielle aktører. Dette gjør at fondet har stor påvirkningskraft internasjonalt gjennom måten det opererer på. I dette tiltaket ønsker vi å trekke inn stemmer fra sør, for å vise hvordan Norske investeringer i gruvedrift i utviklingsland, blant annet gjennom SPU, påvirker lokalsamfunn i sør. Ved å sette søkelyset på hvordan gruvedrift påvirker mennesker lokalt i utvalgte case-land ønsker vi å trekke tråder fra det lokale opp til et mer overordnet nivå, nemlig hvordan SPU involverer seg i utvinningsindustri i utviklingsland generelt. Spørsmål vi ønsker å besvare er: Fremmer SPUs investeringer både våre og deres interesser, eller sikres vår fremtidige pensjon på bekostning av lokalbefolkningene i sør? Hvordan ser investeringer i gruvedrift i utviklingsland ut med tanke på de etiske retningslinjene i SPU? Er slike investeringer i tråd med norsk bistands- og utviklingspolitikk eller er dette et eksempel på manglende samstemthet?

Praktisk gjennomføring av prosjektet

Tiltaket vil inneholde en utredningsperiode der det fokuseres på å dokumentere hvilke konsekvenser gruvedrift har i sør, og Norges rolle i slik virksomhet. Det vil særlig fokuseres på lokale konsekvenser, både miljømessige, samfunnmessige og andre. I utredningsfasen er det ønskelig at det foretas reiser til minst ett relevant land for å hente inn informasjon i form av intervjuer, bilder og annet materiale. Resultatene som kommer fram i utredningsarbeidet vil brukes i artikler/reportasjer som skal selges inn i diverse landsdekkende medier. Artikkelen vil samles i en artikkelsamling/rapport som trykkes opp og distribueres til samarbeidspartnere, myndigheter og andre interesserte.

Når artikkelsamlingen er ferdigstilt vil det avholdes et seminar der resultatene debatteres av relevante aktører. Til et slikt seminar vil det være aktuelt å invitere deltakere fra utenriksdepartementet og Norad, finansdepartementet, deltakere fra Sør, medlemmer fra oljefondets etikkråd, katolikker, og andre interesserte aktører.

Etter rapportlansering vil rapporten brukes i Caritas Norges informasjonsarbeid blant annet rettet mot katolske menigheter, diasporamiljøer i Norge, Norges Unge Katolikker (NUK) og på katolske skoler. Det vil produseres ett lettfattelig sammendrag som vil være spesielt tilpasset bruk på skoler og for NUK. Artikkelsamlingen vil publiseres på Caritas Norges nettsider i et lettfattelig og interaktivt format, noe som vil gjøre den lett tilgjengelig også for ungdom.

Vi ønsker også å oversette rapporten/artikkelsamlingen til relevante språk (engelsk, spansk og evt. fransk – avhengig av hvilke case-land som velges) slik at også våre partnere i sør vil kunne benytte seg av funnene i sitt informasjons- og påvirkningsarbeid. Det kan også være aktuelt å oversette et sammendrag av rapporten til andre språk (for eksempel polsk og vietnamesisk) for lettere å nå ut til norske katolikker med minoritetsbakgrunn.